

Alice Masaryková a Československý Červený kříž v zahraničí. Stručný nástin dějin a aktivit této organizace v době druhé světové války

Radovan Lovčí

ALICE MASARYKOVÁ AND THE CZECHOSLOVAK RED CROSS ABROAD. A BRIEF OUTLINE OF THE ORGANISATION'S HISTORY AND ACTIVITIES DURING THE SECOND WORLD WAR

This study is focused on the organisational precursors, form, structure and areas of operation of the Czechoslovak Red Cross abroad, the multifaceted role of Dr. Alice Masaryková and certain other prominent figures in its ranks, and a comparison of the wartime and pre-war conditions of the Czechoslovak Red Cross.

KEYWORDS:

Red Cross; Czechoslovakia; exile; legal continuity; provisional system of government; social work; symbolism; war

GENEZE MEZINÁRODNÍCH STRUKTUR ČK

Pro objasnění důvodů vzniku *Československého Červeného kříže v zahraničí*,¹ jehož centrem se stal v roce 1940 Londýn a oficiální předsedkyní dr. Alice Masaryková, je třeba nejprve stručně nastínit okolnosti, které tomuto dění historicky předcházely.

Zrod mezinárodního hnutí Červeného kříže je spojen především s osobností švýcarského obchodníka a filantropa Henriho Dunanta, který 24. 6. 1859 v pozici diváka pozoroval průběh i následky známé bitvy u severoitalského Solferina, v jehož blízkosti se právě nalézal. V daném střetnutí zvítězila vojska Francouzského císařství a Sardinsko-piemontského království nad rakouskou armádou. Jednalo se o jeden z milníků druhé italské války za nezávislost, jejímž následkem byla pro Rakušany mimo jiné ztráta severoitalské Lombardie.² Dunant byl obrazem bitvy, do níž zasáhly též pluky původem z českých zemí, zdrcen a šokován. Na bojišti zůstaly tisíce raněných, jimž chyběla potřebná zdravotnická péče, a mnozí tak byli vystaveni značnému utrpení, bolestem i zbytečným úmrtím. Jako prakticky založený člověk proto počal rozmyšlet, jak podobnou situaci v budoucnu řešit a nedopustit její opakování.

O čtyři roky později stál Dunant se svými spolupracovníky u zrodu Mezinárodního výboru Červeného kříže, který byl ustaven na konferenci v ženevském Atheneu, konané mezi 26. a 29. říjnem 1863 (do roku 1876 byl však oficiálně nazýván coby Mezinárodní výbor pro pomoc raněným vojákům). U vzniku organizace stáli oficiální

1 Oficiální název organizace zněl Československý Červený kříž v zahraničí, slova „v zahraničí“ však v mnoha dokumentech často bývají zcela vypouštěna.

2 Zevrubně k tématu viz Luboš TARABA, *Krve po kolena. Solferino 1859 — zlom ve válkách o sjednocení Itálie*, Praha 2011.

zástupci vlád čtrnácti států. Kladla si za cíl působit jako neutrální spolek (být v praxi svázaný s konkrétní zemí či státem), který bude preventivně připraven pro případ války. Jeho úkolem bylo zabývat se školením profesionálních i dobrovolných ošetřovatelů a zdravotníků a připravovat plány pro různé válečné konflikty, v nichž bude následně využíván ku pomoci zraněným vojákům a případně i válkou zasaženým civilistům.³

Symbolem hnutí ČK se stal převrácený obraz oficiální vlajky Švýcarské konfederace — červený kříž v bílém poli. Organizaci v průběhu času podpořily zrodem lokálních poboček ČK desítky dalších států, přičemž se pozvolna prosadil princip, že v jednom státě má existovat jednotná organizace Červeného kříže. Z kulturních a náboženských příčin však nebyl v řadě států akceptován červený kříž v bílém poli coby všemi uznávaný symbol. Jeho oficiální alternativou se stal červený půlměsíc a od roku 2005 je dalším řádně uznaným symbolem na špičce postavený červený čtverec (kryształ), opět v bílém poli.⁴ Kromě toho existuje řada neuznaných a v praxi leckdy lokálně používaných symbolů této mezinárodní organizace (červené kolo v Indii, červená Davidova hvězda v Izraeli, červený cedr v Libanonu apod.). Dnes je „Mezinárodní hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce“ přítomno v 191 státech světa, tvořeno 91 miliony členů a čítá bezmála půl milionu zaměstnanců.⁵

Aby mohla být myšlenka ČK úspěšně uskutečněna v praxi, bylo pro ni nutno nejenom získat co nejvíce států, ale také pracovat na mezinárodně uznávaných pravidlech vedení války, zacházení se zraněnými i zajatci atp., výsledkem čehož je řada mezistátních úmluv a konvencí a vůbec systém mezinárodního humanitárního práva.

ČERVENÝ KŘÍŽ V HABSBUŘSKÉ MONARCHII A MEZIVÁLEČNÉ ČSR

Rakouský Červený kříž byl oficiálně ustaven 15. března 1879. O rok později se pak zrodil jednotný Červený kříž v zemích svatoštěpánské koruny. V případě rakousko-uherských poměrů však nešlo o organizace masové. Před Velkou válkou bylo v rámci ČK v Čechách a na Moravě zapojeno cca 9 300 osob, převážně aristokratů, vyšších úředníků, vyšších duchovních, ale rovněž lékárníků, lékařů i různých sociálních aktivistů. Tvrzení zakladatelů pozdějšího ČSČK (Československého Červeného kříže), že spolek byl organizací především aristokratickou, není zcela přesné a odpovídá duchu doby, v níž bylo zvykem negovat přechodí „rakouské poměry“. V organizaci byli již tehdy činní i někteří pozdější zakladatelé ČSČK (včetně Alice Masarykové), významné posty však náležely představitelům šlechty, kteří byli z logiky věci zároveň cennými mecenáši spolku. Rakouský ČK spravoval v českých zemích dvě vojenské nemocnice i další objekty přeměnitelné v lazarety pro případ války, schraňoval zdra-

3 Josef ŠVEJNOHA, Henri Dunant — zakladatel mezinárodního hnutí Červeného kříže, Praha 2004, s. 33–35; Gerald STEINACHER, *Humanitarians at War. The Red Cross in the Shadow of the Holocaust*, Oxford 2017, s. 8–9.

4 Josef ŠVEJNOHA, *Červený kříž a Červený půlměsíc*, Praha 2006, s. 38–39.

5 *Mezinárodní hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce*, dostupné z oficiálních stránek Českého červeného kříže: <https://www.cervenykriz.eu/cz/hnuti.aspx> [náhled 5. 11. 2019].

votnický materiál i techniku nutné pro převoz raněných vojáků, zřídil dvě ošetrovateľské školy v Praze a Brně, zajišťoval charitní a sociální výpomoc pro vojenské invalidy. Byl tedy pomocnou organizací především pro případ války.⁶

Změnu oproti tomuto kurzu představuje založení Československého Červeného kříže, k němuž došlo na ustavující schůzi dne 1. 2. 1919 v pražském Obecním domě, kde se sešli zástupci lékařů, zdravotníků, sociálních a charitativních pracovníků a aktivistů. Zde byla do čela rodícího se spolku, který měl v ČSR nahradit své dva historické předchůdce (Rakouský a Uherský Červený kříž), zvolena prezidentova starší dcera dr. Alice Masaryková (někdy uváděná též coby Alice Garrigue Masaryková).

Nově mělo jít o organizaci republikánskou, proto nedošlo k pouhé transformaci spolků původních, jež byly státem zrušeny a jejich majetek byl předán ČSČK. Zejména chyběla ochota převzít do jeho řad některé prohabsburské aristokraty a představitele kléru. Nově ustavený Čs. Červený kříž si kladl ambiciózní cíle, chtěl působit coby organizace masová, respektive všelidová, která bude sloužit jak pro případ války, tak míru. Toto předsevzetí však nedílně souviselo s obecnými trendy, které se projevovaly i v některých národních pobočkách ČK. Zatímco ty klasičtější orientované zůstávaly u zaměření na válečné účely, ty progresivnější preferovaly zapojení do celé řady dalších humanitárně-sociálních aktivit. Vzorem pro československou organizaci se v mnohém stal například Americký Červený kříž.

S cca milionem členů na sklonku třicátých let 20. století ČSČK svého cíle zdárně dosáhl, byť je nutno konstatovat, že mnoho z nich nebylo nutně aktivních a pouze platilo příspěvky, v případě členství v něm se tedy jednalo také o určitou společenskou záležitost. „Kříž“ byl budován coby organizace národní, československá. Další národnostní menšiny o účast v něm nejevily valný zájem a namísto něho preferovaly jiné sociální spolky, podobně jako část katolíků obecně upřednostňovala před sekulárním Červeným křížem již fungující charity.

Čs. Červený kříž se v praxi za první Československé republiky zaměřoval nejenom na činnost zdravotně-preventivní a ošetrovateľskou (postupně stál u vybudování několika sociálně-zdravotních škol) či na pomoc zaměřenou na československé legionáře v Rusku (zůstávající v zahraničí až do roku 1920), válečné invalidy, zajatce nebo utečence (nejm z oblasti sovětského Ruska), ale jeho symbolický akční rádius zahrnoval celou plejádu dalších aktivit, přičemž tyto byly financovány částečně ze státních dotací a částečně z darů soukromníků. Zmiňme například zřízení řady ozdravoven a sanatorií, desítek dětských, kožních, plicních či zubních poraden i několika sirotčinců (často především v zaostalejších oblastech na východě republiky), zavedení domácí ošetrovateľské péče v Praze ve spolupráci s pražským národně sociálním politikem dr. Petrem Zenklem, ozdravných pobytnů na venkově pro děti z měst se špatným ovzduším (šlo o předchůdce tzv. škol v přírodě) a především postupné budování celostátní záchranné sanitní služby, zvané tehdy dle biblické analogie přízviskem samaritská.

Proč se stala předsedkyní domácího ČK právě nejstarší dcera prvního prezidenta ČSR? Důvody byly přinejmenším dva. Jednak bylo pro organizaci výhodné, aby byla dobře zapsána na vrcholných místech nově zřízeného státu, jednak byla Alice Masa-

6 Marek JUKL — Jana MAJRICHOVÁ, *Století s Červeným křížem*, Praha 2019, s. 18–19.

ryková k přijetí funkce disponována svým odborným sociologickým vzděláním, které nabyla na různých místech Evropy a v USA, ba i praktickými zkušenostmi. Jednalo se navíc o známou českou feministku a protialkoholní aktivistku, která zastupovala České království již před Velkou válkou na různých mezinárodních konferencích a kongresech a dále vedla Praktické oddělení tzv. Sociologické sekce na UK (předchůdce později řádně ustaveného Sociologického semináře), v rámci něhož se zabývala prací s celou plejádou sociálních případů. A hlavně: měla četné a užitečné mezinárodní kontakty, zejména ve spojeneckých USA. Ovládala čtyři živé světové jazyky a jako evropsky známá sociální aktivistka později, již v meziválečném období, navštěvovala významné mezinárodní konference věnované sociální práci — například v roce 1928 v Praze či roku 1932 ve Frankfurtu nad Mohanem. V tomtéž období byla také opakovaně volena do ústředních struktur ČK v Ženevě.⁷ Do ČSR se jí podařilo přilákat řadu zahraničních odborníků a celková suma zahraniční pomoci, kterou v těsně poválečném období vydobyla pro ČSR, činila dle odhadu jejího blízkého spolupracovníka z ústředí ČSČK gen. Vladimíra Haeringa cca 820 milionů tehdejších korun.⁸

V období tzv. druhé republiky se dr. Masaryková rozhodla na svoji funkci rezignovat. Atmosféra ve společnosti, frustrované ztrátou pohraničí i nepodporou bývalých spojenců v momentu hrozící války, byla provázena veřejnými atakami a tiskovými kampaněmi vůči představitelům politiky reprezentované T. G. Masarykem a E. Benešem. Terčem části publicistů se stal i Červený kříž s jeho předsedkyní. Ta ovšem s odchodem z funkce počítala již dříve. Proč? Z důvodů čistě praktických. V únoru 1939 měla naplnit dvacetiletí ve své odpovědné funkci a 4. května 1939 oslavit šedesátiny. V daném věku již zcela přirozeně toužila po klidu a odpočinku.

Nakonec svoji funkci opustila o dva měsíce dříve, než bylo v plánu. Přesto zůstala soukromě činná v charitativní sféře a řadu svých prostředků rozdala ve prospěch uprchlíků z Německem obsazených Sudet. Zhruba dva týdny po obsazení zbytku českých zemí wehrmachtem odletěla z Prahy za sestrou Olgou do Švýcarska, odkud se po několika zastávkách v dalších evropských zemích přesunula do USA.⁹

BŘEZEN 1939 – SRPEN 1940

Předsednickou funkci v čs. pobožce Červeného kříže převzal gen. MUDr. Vladimír Haering, Alicin dlouholetý blízký spolupracovník. Organizace se pod jeho vedením musela nadále vyrovnávat nejenom s péčí o některé uprchlíky ze Sudet, ale také se svým faktickým rozpadem v polovině března 1939, kdy proběhly separace Slovenska,

7 Podrobný popis prvorepublikových dějin ČSČK je obsažen v autorově studii *Alice Garrigue Masaryková a Československý Červený kříž v letech 1919–1938*, Časopis Národního muzea. Řada historická 172, 2003, č. 3–4, s. 167–211.

8 Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Alice Masaryková, Dr. A. G. Masaryková českou členkou Spolku Čs. ČK. Projev [V. Haeringa] ze 7. 12. 1938, karton 5, inv. č. 603.

9 Radovan LOVČÍ, *Alice Garrigue Masaryková. Žena ve stínu slavného otce*, Praha 2007, s. 321–323.

okupace zbytku Podkarpatska maďarskými vojsky, obsazení okleštěných Čech a Moravy německou armádou a následné vytvoření protektorátu Čechy a Morava. Česká část organizace musela poté vystupovat pod upraveným názvem Červený kříž v Čechách a na Moravě.

Mnozí činovníci ČK se již brzy po okupaci zapojili do odbojových aktivit, za což později zaplatili vězněním či smrtí v koncentračních táborech. Zapojení řady členů Červeného kříže do odboje vedlo 6. 2. 1940 k vlně zatýkání, při které byl zatčen mimo jiné předseda spolku Haering, který o dva a půl roku později zemřel v koncentračním táboře Hammeln v důsledku podvýživy a vyčerpání († 6. 11. 1942). Červený kříž v protektorátu pokračoval ve své činnosti i po únorové zatýkací čistce pod vedením úřadujícího místopředsedy Antonína Suma staršího (* 20. 11. 1877 — † 23. 12. 1947). Plánovala se jeho transformace na Společnost pro zdraví národa, a to i s ohledem na úzus, že v jednom státě má být toliko jeden spolek ČK, přičemž protektorát byl ženevskou Ligou ČK vnímán coby součást nacistického Německa. K tomuto kroku však nedošlo a organizace byla nakonec 5. srpna 1940 rozhodnutím říšského protektora zcela zlikvidována. Dílem pro nedůvěru Němců vůči jejím zaměstnancům (bývalý Čs. Červený kříž byl jedním ze symbolů samostatného čs. státu), dílem jistě z příčin pragmatických, neboť i po obsazení Sudet, coby organizace dominující v českojazyčných oblastech, zůstal společností s rozsáhlým majetkem, jenž nyní volně padl do rukou okupantů.¹⁰

Nicméně bývalý Čs. Červený kříž měl po roce 1939 své zástupce a aktivisty nejenom doma, ale také v exilu, a to především svoji zakladatelku a první a dlouholetou předsedkyni Alici Masarykovou. Ta, jak již zaznělo, po odchodu z Evropy zakotvila v červnu 1939 ve Spojených státech amerických.

Nejprve navštívila New York a posléze směřovaly její kroky do amerického Chicaga, metropole s nejpočetnější čechoamerickou menšinou v USA. Zde se postupně setkala s bratrem Janem i Hanou a Edvardem Benešovými,¹¹ jejich synovcem Bohušem (* 11. 3. 1901 — † 10. 3. 1977) a později také s Edvardovým starším bratrem Vojtou, který v důsledku hrozícího zatčení gestapem na sklonku léta 1939 uprchl přes Polsko a následně Británii do USA.¹²

Zatímco v době protihabsburského odboje i po většinu první republiky panoval podřízený vztah rodiny Benešových vůči rodině Masarykově, s odchodem TGM z role prezidenta i jeho pozdějším úmrtím se role postupně vyměnily. Jakousi hlavní autoritou těchto především politicky spřízněných rodin se stal dr. Edvard Beneš, jenž našel oddaného a věrného pomocníka především v Janu Masarykovi. Pomoc očekával též od Alice, která se sice nemohla rovnocenně měřit se svým otcem, nikdy jí ale nechyběla

10 M. JUKL — J. MAJRICHOVÁ, *Století*, s. 42–43. V odůvodněných případech převzal Německý ČK některá zařízení i s jejich zaměstnanci, jimž bylo po válce, pokud nebyli příliš kompromitováni, umožněno vrátit se do služeb později obnoveného ČSČK v době třetí republiky (otázka takto zpětně převzatých zaměstnanců nebyla, a možná ne náhodou, v dosud existujících knižních zpracováních dějin tuzemského ČK nijak detailněji zpracována).

11 R. LOVČÍ, *Alice Garrigue Masaryková*, s. 325–327.

12 Bohuš BENEŠ, *Amerika šla s námi*, Zürich 1977, s. 118, 177; Vojta BENEŠ, *Žalář milionů. Protektorát Čechy a Morava*, Praha 1947, s. 225–240.

odvaha řečnit a veřejně vystupovat.¹³ Navíc byla svým založením i schopnou a koncepční organizátorkou.

Jako veřejně známá osobnost se v USA účastnila různých sociálních konferencí, přednášela ve prospěch Čechoslováků a jejich okupované země a spolu s dalšími krajanekami a exulantkami pořádala charitativní a oděvní sbírky pro čs. uprchlíky, kteří dleli v různých státech Evropy. V amerických městech s významným krajanským zastoupením přitom vznikly tzv. československé pobočky Amerického Červeného kříže, jež se na tuto činnost zaměřovaly.¹⁴

Nemohly ale oficiálně podporovat formující se exilové vojsko, což se stalo úkolem jak Čs. komitétu při Francouzském Červeném kříži,¹⁵ tak především rodičí se Československé pomoci (Czechoslovak Welfare) v Londýně, oficiálního předchůdce exilového ČSČK. Vznik a působení obou zmíněných organizací zároveň odráží složité politické i mezilidské vztahy v československém exilu. Vůdčí roli v Čs. komitétu Francouzského ČK, ustaveném záhy po oficiálním vypuknutí druhé světové války, totiž sehrávala Pavla Osuská, roz. Vachková (* 24. 8. 1891 — † 1978), známá česká operní pěvkyně a choť slovenského diplomata a politika Štefana Osuského, jehož vztahy s E. Benešem byly za války poměrně komplikované a napjaté, podobně jako ty Benešovy s dalším čelným a v exilu pobývajícím Slovákem — čs. expremiérem Milanem Hodžou. Osuský, spolupracovník T. G. Masaryka z doby prvního odboje, se sice roku 1940 stal ministrem exilové vlády ČSR, ale v roce 1942 kvůli rozporům s prezidentem, týkajícím se rozdílného vidění zahraniční politiky, ale i státního uspořádání po válce, ve funkci skončil a stáhl se z veřejného života.

Čs. komitét se zaměřoval na pořádání sbírek určených ve prospěch československých vojáků ve Francii, pobývajících zpravidla v táboře v Agde, ale i dalším utečencům z bývalého Československa. Jeho činnost však byla fakticky umrtvena po vojenské porážce Francie. Došlo sice k jeho organizační rekonstrukci a přesunu do Británie, členové komitétu v čele s ambiciózní Pavlou Osuskou, později formálně kooptovanou do vedení exilového ČSČK, ovšem projevovali snahu o maximálně autonomní jednání a co největší nezávislost, což nebylo v již řečeném spolku kvitováno s povděkem. Svou roli zřejmě sehrály i osobní animozity mezi Osuským a Benešem, které se promítaly též do jednání P. Osuské. Obě organizace se spolu nedohodly, a nedošlo tedy ani k jejich faktické integraci a účinné spolupráci. Komitét tak během dalších fází války prakticky nevyvíjel žádnou zásadní činnost.¹⁶

Nežli ve výkladu postoupíme k Československé pomoci, bylo by ještě vhodné v souvislosti s poměry v Británii, která se stala politickým středobodem pro řadu exilových reprezentací, nejenom té československé, zmínit organizaci British Committee for Refugees from Czechoslovakia. Ta se v době pomnichovské zaměřovala

13 Podobně jako otec však nebyla charizmatickou řečnicí a dovedla zaujmout především obsahem svých vystoupení.

14 Juraj SZÁNTÓ, Dr. A. G. M. *po Mnichově*, *Noviny červeného kříže* 6 (26), 1999, č. 3, s. 2.

15 Petr ZÍDEK, *Hana Benešová. Neobyčejný příběh manželky druhého československého prezidenta (1885–1971)*, Praha 2014, s. 149.

16 K fungování komitétu viz například Hana VELECKÁ, *Československý Červený kříž v zahraničí v době druhé světové války*, *Historie a vojenství* 49, 2000, č. 2, s. 378–405, zde s. 378–384.

na pomoc uprchlíkům z Československa, zpravidla židovským či německy mluvícím, a v červenci 1939 byla transformována v Czech Refugee Trust Fund. Organizace podporovala mimo jiné i vystěhovalectví z protektorátu Čechy a Morava a kromě krajan-ských sbírek jí významnou finanční podporu poskytla také britská vláda. Na sklonku roku 1939 měla v péči okolo 8 000 osob (celkový počet Čechoslováků v Británii v době druhé světové války bývá odhadován na 15 000 osob,¹⁷ ne všichni však potřebovali hmotnou či finanční podporu). Význam fondu v průběhu prvé půle čtyřicátých let 20. století klesal v souvislosti s aktivizací činnosti Čs. Červeného kříže, vyplácením podpor ze strany exilového ministerstva sociální péče, ale i pracovním či vojenským zapojením části uprchlíků. Organizačně však fond přetrval válku a po roce 1948 opět pomáhal novým vlnám utečenců z Československa.¹⁸

Československá pomoc (ČSP), o níž padla zmínka již výše, se stala organizačním předchůdcem samostatného Čs. Červeného kříže v zahraničí, který měl být konstituován v okamžiku, až se československým exilovým orgánům podaří vydobýt oficiální uznání na straně protinacistických Spojenců. Její ustavující schůze se odehrála 1. prosince 1939 v Putney č. 26 v Londýně z iniciativy a pod předsednictvím Hany Benešové, choti vůdce čs. exilu Edvarda Beneše, jenž se společně s ní již během léta 1939 přesunul z USA do Británie.

Hana si spolu se svým manželem přála mít v čele ČSP Alici Masarykovou, především z psychologických a prestižních důvodů, ta jim nicméně s ohledem na své zdraví nemohla vyhovět. V důsledku vyčerpání a stresu se v prosinci 1939 psychicky zhroutila a do jara 1940 se musela léčit v sanatoriu. Válku bohužel nakonec strávila střídavě u přátel, příbuzných či v různých léčebnách. Zřejmě podobně jako u matky Charlotty u ní došlo k prohloubení jejich dědičných psychických obtíží spojených s těžkými depresemi a silnou melancholií.¹⁹

V úloze zakladatelky Československé pomoci ji tedy zastoupila Hana, doufající obdobně jako Edvard, že Alice se dříve či později postaví opět na nohy (již z doby prvorepublikové znali její tendenci se přepracovávat i občasná zhroucení, po nichž ale vždy následoval návrat k předchozí práci, a byli proto nejspíše zpočátku optimisty). Zakládající schůze se zúčastnilo dvacet dva osob, v genderově vyrovnaném poměru jedenácti mužů a jedenácti žen. Z dnešního pohledu nejde až na výjimky, jako jsou Jaromír Smutný či gen. Rudolf Viest, o výrazně známá jména. Čs. pomoc chtěla evidentně počítat s lidmi ochotnými se zapojit co neaktivněji — a nikoli těmi, kteří by určitý post zaštiťovali toliko svým jménem, ne však prací. Samotná Hana dala přednost čestnému předsednictví a úřadujícím předsedou se stal mikrobiolog prof. Jan Kabelík (* 29. 10. 1891 — † 14. 7. 1979).²⁰

ČSP se sebedefinovala coby organizace zastupující Československý Červený kříž. Z diplomatických důvodů bylo upuštěno od původně zvažovaného názvu Přátelé

17 M. JUKL — J. MAJRCHOVÁ, *Století*, s. 47.

18 H. VELECKÁ, *Československý Červený kříž*, s. 378–381.

19 Harold Gordon SKILLING, *Matka a dcera. Charlotta a Alice Masarykovy*, Praha 2001, s. 127–129.

20 Národní archiv ČR (dále jen NA ČR), ČSČK — Londýn, Organizační záležitosti, založení, dary, karton 1, inv. č. 46, zápis o schůzi z 1. 12. 1939.

Čs. Červeného kříže, který by mohl vadit ústředí ČK v Ženevě. K nezdaru byly odsouzeny také úvahy o působení pod hlavičkou Britského Červeného kříže, neboť koncepční a pracovní záběr činnosti československé pobočky byl širší nežli představy Britů. Od rážel zkušenosti z doby první republiky, kdy se soustřeďoval i na škálu různých činností bezprostředně nesouvisejících s primárním válečným uplatněním (jako je například péče o civilisty, různé dorostové aktivity apod.). Ve spojitosti s tím sice probíhala v Čs. pomoci debata, nakolik má být tato organizací válečnou, anebo též mírovou, už s ohledem na mimořádné poměry doby. Původní plány některých činovníků, aby se stala po čas války výlučně pomocnou organizací pro vojáky, však nedošly majoritního ohlasu a ČSP rozšířila své pole působnosti na všechny sociálně potřebné čs. exulanty v zahraničí, pokud samozřejmě již nebyli podporováni jiným spolkem, například výše řečeným Czech Refugee Trust Fund. Jak je zdůrazněno v dochovaných dokumentech, Československá pomoc chtěla být organizací co největšího počtu Čechoslováků v exilu, rovněž proto byl zvolen minimální roční příspěvek v hodnotě 1 libry, který mohl být splacen postupně a u nejchudších Čechoslováků směl být v individuálních případech po dohodě i nižší.²¹ Původní snahou bylo přijímat československé občany všech národností, přihláška byla tištěna v jazyce českém a německém. Čs. občané německé národnosti nicméně do činnosti nijak výrazně nezasáhli, ani později do práce nástupnického Československého Červeného kříže v exilu, k čemuž zřejmě s léty přispělo i realistické vědomí, že pro Němce již nebude v osvobozené republice až na výjimky místo. Naprosto zásadní roli však sehráli českoslovenští krajané z USA, kteří na provoz organizace přispívali vůbec nejvíce, zatímco exulanti z ČSR pobývajících v Británii museli zpravidla zápasit s vlastním existenčním zabezpečením.²²

Jak již zaznělo výše, v čele ČSP, jež byla v důsledku francouzské vojenské porážky v červnu 1940 konfrontována s potřebou péče o čs. vojáky i další občany evakuující se do Británie,²³ stál prof. MUDr. Jan Kabelík, mikrobiolog a někdejší činovník Rakouského a posléze i Československého Červeného kříže v době meziválečné. Organizační a charitativní působení ovšem logicky nebylo primární doménou jeho činnosti a jeho jméno v řadách vrcholových představitelů nástupnické organizace, Čs. Červeného kříže v zahraničí, již později nenalézáme. S pomocí Jana Antonína Bati odešel Kabelík vědecky působit do Jižní Ameriky, odkud se po válce se zásobou lékařské a humanitární pomoci navrátil zpět do ČSR.²⁴

21 Tamtéž, inv. č. 46, Přátelé! [Provolání Čs. pomoci].

22 Zatímco sumarizace aktivit některých zahraničních poboček ČSČK čítá jen několik stran textu, spolupráci s čechoamerickými krajany a dalšími organizacemi v USA je ve výše uvedeném fondu věnováno několik obsáhlých kartonů s písemnostmi. (Jednotnou organizací zastřešující všechny pomocné spolky v USA se stal roku 1943 National War Fund, jehož podložkou pro ČSR byl United Czechoslovak Relief, roku 1944 reorganizovaný na American Relief for Czechoslovakia.)

23 ČSP při péči o uprchlíky hrála pomocnou úlohu vedle britských sociálních úřadů a dobrovolné válečné služby, s nimiž uprchlíci samozřejmě přicházeli do primárního kontaktu. Výplatu podpor, které se pro ČSP v tomto období staly velkou zátěží, nakonec na svá bedra převzalo čs. ministerstvo sociální péče.

24 Miroslav VOTAVA, *Prof. Jan Kabelík, první český profesor lékařské mikrobiologie*, Universitas. Revue Masarykovy univerzity 42, 2009, č. 3, s. 56–58.

ČESKOSLOVENSKÝ ČERVENÝ KŘÍŽ V ZAHRANIČÍ A JEHO OSOBNOSTI

Zlom v existenci ČSP přineslo léto roku 1940. Pokračující boje o Británii a uznání prozatímní vlády ČSR Brity z 18. července 1940 vedly k tomu, že bylo československé ministerstvo práce a sociálních věcí informováno o možnosti ustavení řádného Čs. Červeného kříže. Ten byl i v souvislosti s informacemi o likvidaci českomoravského ČK oficiálně zřízen prezidentským dekretem dne 1. září 1940 a fakticky vznikl převzetím Čs. pomoci, včetně jejího členstva i jednotlivých sekcí.²⁵ 15. 11. 1940 pak „vzala na vědomí“ existenci londýnské adresy Liga společností ČK v Ženevě, podobně jako tomu bylo u některých Červených křížů ze států obsazených okupanty či u společností budících pochybnosti, zda udrží svou existenci i po válce. Příkladem může být například Polský ČK, ale též Červený kříž působící ve Slovenském státě. V každém případě šlo o uznání *de facto*, nikoli *de iure*, k němuž otevřel cestu až výsledek války.²⁶

Ve zrodu exilového ČSČK v Londýně sehrála kromě státních úřadů opět zásadní roli iniciativní Hana Benešová. Účastnila se aktivně nejrozličnějších akcí ČK, nejen veřejného rázu. Vydobyla si značnou oblibu netoliko pro své návštěvy raněných vojáků v nemocnicích, ale i proto, že se na ni mohli s důvěrou a žádostí o intervence obracet českoslovenští občané v exilu. Méně známé je, jak uvádí dr. Zídek v její monografii, že se dokonce podílela na pletacích akcích pro vojáky a společně s dalšími ženami vlastnoručně vyráběla některé kusy oděvu.²⁷

Přestože mohla v organizaci aspirovat na vyšší postavení, spokojila se pouze s titulem čestné předsedkyně.²⁸ Snad tak činila i proto, že svou pozornost musela dělit mezi ČK a jiné aktivity spojené s rolí první dámy státu, byť působící v exilu a v mimořádných podmínkách. Dalším důvodem pak jistě byla i manželova snaha představit exilové zřízení coby jasného právního nástupce první Čs. republiky — a Alice Masaryková jako zakladatelka a dlouholetá předsedkyně byla pro danou roli nejvhodnější osobou. Nesla jméno zakladatele státu, což byla psychologicky nesmírně cenná devíza. A především: byla známou mezinárodní sociální aktivistkou a kdysi i vysokou činitelkou ústředních struktur Mezinárodního Červeného kříže. Ač nebyla s to zastat ze zdravotních důvodů svoji funkci, její jméno v čele organizace budilo respekt a mohlo být zárukou dobrých vztahů s ústředím ČK v Ženevě. Alice Masaryková tak za války *de facto* prožívala dva různé životy. V tom oficiálním byla představována coby hlava exilového ČSČK a byly upomínány její myšlenky a zásluhy.²⁹ V reálném životě však žila zhroucená v ústraní, přičemž na ni těžce doléhala i její samota.

25 NA ČR, ČSČK — Londýn, Zápisy ze schůzí 1940–1942, karton 8, inv. č. 65, Zpráva o činnosti Čs. Červeného kříže.

26 M. JUKL — J. MAJRICHOVÁ, *Století*, s. 47.

27 P. ZÍDEK, *Hana Benešová*, s. 143.

28 Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha, Archiv AV ČR (dále jen A AV ČR), fond Hana Benešová, Jmenování Hany Benešové čestnou předsedkyní ČSČK v Londýně, karton 1, inv. č. 9.

29 Hned na ustavující schůzi exilového ČSČK, konané 1. září 1940, byly vzpomenuy zásluhy Alice Masarykové, v jejímž duchu měla organizace po dobu války pracovat. Viz A AV ČR, fond Hana Benešová, Protokoly ústředního správního výboru a předsednictva [ČSČK], karton 11, inv. č. 981.

Po celý život zůstala svobodná a nyní jí reálně chyběla opora v podobě partnera či dětí. Část života zasvětila otci a ten se obával, jak bude Alice snášet odloučení po jeho skonu. Pravděpodobně doufal, že se pak stane oporou rozvedenému Janovi.³⁰ Ostatně oba sourozenci by mohli ve stáru žít a bydlet spolu. Rozdíl v mentalitě puritánsky a abstinентně založené Alice a bohémského Jana však v praxi dlouhodobé harmonické soužití vylučoval, podobně jako v praxi nefungovala ani delší koexistence mezi Alicí a její mladší sestrou Olgou, mezi nimiž pravděpodobně občas probíhal jakýsi nevyřčený souboj o dominanci v jejich sourozeneckém vztahu. O dvanáct let mladší Olga patrně vždy nevítila životní rady své „starší a zkušenější sestry“ a tendence obou žen stát si neústupně na svém vedla k tomu, že se k sobě nesestěhovaly ani v době, kdy Olga byla již vdovou (tedy v období následujícím po roce 1956).

Druhou světovou válku trávila Olga, na rozdíl od Alice, na půdě Spojeného království společně s chotěm Henri Revilliodem (* 29. 9. 1873 — † 7. 3. 1956)³¹ a syny Herbertem a Leonardem, kteří se do Spojeného království přesunuli ze Ženevy z obav před možným obsazením Švýcarska Němci. Ke zklamání svých přátel O. Masaryková Revilliodová — podobně jako její starší sestra — žádnou politickou roli v exilu nesehrála, snad i kvůli svému novému občanství a loajalitě k druhé vlasti. Olžin syn Leonard se však dobrovolně stal příslušníkem RAF, a to v jednotce zajišťující meteorologickou službu. Marne usiloval o pozici stíhače a nelze vyloučit, že za jeho relativně „bezpečnějším využitím“ stály politické zájmy a obava, aby vnuk československého prezidenta nezahynul v riskantních bojích, v nichž šlo bezprostředně o život. V roce 1944 se ovšem jeho letoun během jednoho z průzkumných letů nad skotskými Hebridy střetl s jiným strojem a Leonard srážku nepřežil († 16. 8. 1944). O rok později pak zemřel v důsledku sebevraždy i Leonardův starší bratr Herbert († 13. 2. 1945).³²

Rodinné pomocníky měl naproti tomu v exilu k dispozici Edvard Beneš, jehož synovec Bohuš mu zajistil bydlení v Putney a působil coby jeho tajemník, šéfredaktor listu *Čechoslovák* a od září 1942 potom jako čs. konzul v San Franciscu. Vojtův syn Václav Ladislav (* 7. 5. 1910 — † 6. 12. 1972) pro změnu zastával post úředníka na ministerstvu zahraničí a posléze spravedlnosti. S Červeným křížem v exilu byl nicméně spojen především Bohuš, jenž mu coby redaktor *Čechoslováka* zajišťoval propagaci v jím vedené tiskovině.³³

Nyní se ale vraťme k otázce reálného vedení celého ČSČK. Formálně jej sice vedla Alice Masaryková, faktickou hlavou organizace však byl v pozici úřadujícího před-

30 List TGM J. Masarykovi z 25. 10. 1932, in: Antonín Sum (edd.), *Otec a syn*, Praha 2000, s. 176–177.

31 Zatímco Olga se svými syny dorazila do Británie již v květnu 1940, její choť Henry se přesunul tamtéž až v srpnu 1942.

32 K životním osudům obou Aliciných synovců i manželů Revilliodových viz Libuše PAUKERTOVÁ-LEHAROVÁ, *Vnuci prezidenta T. G. Masaryka. Herbert a Leonard Revilliodovi a jejich zvláštní osudy*, Středokluky 2009 (některé autorčiny závěry stran smrti Herberta s Leonardem je ovšem nutno označit přinejmenším za velmi diskutabilní).

33 Nejpodrobněji sepsané životní osudy B. Beneše přinášejí jeho vlastní paměti, které přičiněním historiků a editorů díla Martina Nekoly a Pavla Carbola vyjdou během roku 2020 v nakladatelství Academia.

sedy generál Jaroslav Čihák, vystupující za hranicemi své vlasti (jak bylo u některých exulantů s ohledem na příbuzné v protektorátu zvykem) pod jménem Znamenáček. Ten přišel do Spojeného království již s dosti podlomeným zdravím, přesto se snažil být podle možností užitečný, a tak byl prezidentem vyslán do výše řečené funkce. Zdraví mu ale v určitých obdobích neumožňovalo její plný výkon a v praxi byl na části schůzí zastupován úřadujícími místopředsedy, diplomatem Maxem Lobkowiczem (* 26. 12. 1888 — † 1. 4. 1967) či majorem Gustavem Kleinbergem (* 4. 2. 1894 — † ?).³⁴ 26. února 1943 byl ze zdravotních důvodů na svém postu vystřídán generálem Aloisem Vicherkem, používajícím krycí jméno Josef Slezák, a o rok později zemřel († 30. 4. 1944).³⁵

Je paradoxní, že zmíněnou funkci převzal člověk, který sám před nedávnem trpěl těžkou trombózou a jehož smrt se očekávala ještě dříve nežli ta Čihákova. Vicherek v rámci soupeření s Karlem Janouškem a kvůli nepodpoře britské strany již v srpnu 1941 ztratil post velitele čs. letectva v exilu³⁶ a místo úřadujícího předsedy ČK se tak stalo jakousi náplastí za to, že se pro něj nenalezlo v armádě adekvátní velitelské uplatnění a že mu vzhledem k jeho vysoké šarži nebylo umožněno bojovat v RAF alespoň v řadách čs. stíhačů. Případně sestřelený a zahynuvší československý generál by totiž navenek působil jako nepříjemná ztráta a tento psychologický efekt odmítali Vicherkovi kolegové i politické vedení čs. exilu dopustit.

Vicherek s Janouškem soupeřili již v době první republiky a situaci, kdy jeden velel druhému či naopak, znali z dřívější doby. Jejich rivalský vztah v Británii vyřešilo exilové československé vedení Vicherkovým převelením do prezidentské kanceláře, přičemž definitivní konec mu málem způsobila Vicherkova nemoc. Janoušek na rozdíl od svéhlavého a nekompromisního Vicherka, jenž se netěšil ani podpoře mnoha podřízených, projevil více diplomatického taktu a při vyjednávání s Brity o budování čs. letectva v exilu byl svolný k pragmatickým ústupkům. Vicherek totiž oproti realistickému Janouškovi prosazoval maximální autonomii československých letců, což byl ale v praxi nereálný cíl. Byla to tedy nakonec přímo britská strana, která dala jasně najevo, že bude spolupracovat s Janouškem, a nikoli s Vicherkem.³⁷

V případě A. Vicherka šlo o schopného organizátora a pedanta v jedné osobě, jenž v nové funkci žádal pečlivé byrokratické fungování a důsledný přehled o celé organizaci. Po svém nástupu provedl jakýsi neoficiální audit a s jeho příchodem jsou spojeny také zcela nové stanovy organizace,³⁸ fungující dříve na základě těch prvorepublikových, které však — až na mírné modifikace přijaté již za Čihákova vedení ČSČK — příliš nereflektovaly změněnou válečnou situaci.

K Vicherkovým nejbližším spolupracovníkům náležel již dříve zmíněný major Kleinberg, rovněž velmi důsledný a akurátní důstojník, který v místopředsednické

34 NA ČR, ČSČK — Londýn, Zápisy ze schůzí Výkonného (původně Ústředního) výboru ČSČK z l. 1941–1943, kartony 5–7, inv. č. 60–62.

35 A AV ČR, fond Hana Benešová, Periodické tisky českého exilu, karton 18. inv. č. 1090, výstřižky z tisku o působení J. Čiháka-Znamenáčka v ČSČK.

36 Jiří RAJLICH, *Karel Janoušek. Jediný československý maršál*, Brno 2016, s. 109.

37 Zbyněk Miloš DUDA, *Sborový generál Ing. Alois Vicherek*, Cheb 2010, s. 260–284.

38 NA ČR, ČSČK — Londýn, Stanovy, karton 1, inv. č. 50.

funkci patřil ke klíčovým postavám celé organizace. Když se Vicherek koncem dubna 1945 vydal do SSSR, aby převzal velení tamního čs. letectva, zastoupil jej v pozici úřednického místopředsedy stále existujícího exilového ČSČK právě Kleinberg. Ten sám vždy trval na přísné a pečlivé evidenci veškerého materiálu a už v době Čihákova předsednictví musel řešit krádeže skladových zásob organizace. Major byl zastáncem exemplárního potrestání viníka, ovšem obava, že negativní stín padne současně na celý exilový ČSČK, vedla k tomu, že věc byla řešena interně a „ututlána“, což málem vedlo ke Kleinbergovu protestnímu odchodu z řad spolku. Reálně však k němu došlo až roku 1947, kdy Gustav Kleinberg odešel ze služeb obnoveného ČSČK kvůli sporům s jednou z vrcholových funkcionářek.³⁹ Roku 1948 emigroval do Francie, kde jeho historická stopa mizí.

Významnou roli v exilovém ČK sehrála také Marína Paulínyiová (* 28. 3. 1887 – † 8. 10. 1945), původem Slovakoameričanka, která prožila část svého života v USA, mimo jiné v Chicagu. Zapojila se do prvního protirakouského odboje a v letech 1919–1920 dokonce pomáhala jako ošetřovatelka mezi legionáři na Sibiři. V meziválečném období žila střídavě v USA a na Slovensku, kde po několik let organizovala práci sdružení Young Women's Christian Association (YWCA).⁴⁰ V roce 1940 začala působit v londýnském ČSČK. Měla zásluhy především o navazování četných kontaktů, získávání sponzorů i vlivných britských patronů organizace, kteří jí veřejně vyslovili svoji podporu, jako například arcibiskup z Yorku. Působila také v mezinárodních strukturách Červeného kříže a je jí přičítána zásluha na intervenci Mezinárodního ČK na Slovensku v době, kdy byl nejasný statut zajatých partyzánů a bylo nutno intervenovat v jejich prospěch, aby byli pokládáni za řádné válečné zajatce. Rozsáhlou pomoc získala díky svým cestám a kontaktům v USA i Kanadě. Dočkala se konce války, ale v návratu do rodné vlasti z někdejšího exilového sídla ČSČK jí zabránila dopravní nehoda, k níž došlo ještě v Británii a již Paulínyiová nepřežila.⁴¹

K výrazným osobnostem spolku dále patřil Vladimír Ján Žuffa (* 1. 6. 1893 – † 1. 12. 1974), bývalý činovník předválečného ČSČK a účastník druhého odboje. Do Londýna byl povolán v roce 1942 z Libanonu z podobných důvodů, z jakých byla žádána též Alice Masaryková. Byl schopným manažerem a jako někdejší vrcholový funkcionář ČSČK ztělesňoval personální a právní kontinuitu s prvorepublikovým obdobím. V Londýně si však připadal nevyužitý a nakonec uvítal, když byl v roce 1944 poslán do SSSR, odkud se spolu s exilovou čs. armádou pozvolna přesouval na osvobozené území, kde obnovoval struktury ČSČK (z blíže nespecifikovaných příčin ovšem upadl v nemilost části kolegů, po skončení války nebyl kooptován do nového Výkonného výboru ČSČK a nové uplatnění našel na bratislavském „pověnictvu“⁴² zdravotnictví).⁴³

³⁹ Tamtéž, G. Kleinberg — korespondence, karton 157, inv. č. 325 a 326.

⁴⁰ YWCA (Sdružení mladých křesťanských dívek), nadnárodní a nadkonfesní vzdělávací a dobročinné sdružení křesťanské dívčí mládeže.

⁴¹ Tamtéž, Delegatura ve Velké Británii — zřízení, karton 201, inv. č. 419, list delegatury z 8. 10. 1945 pro předsednictvo ČSČK v Praze.

⁴² Pověnictvo (česky pověřenectví) — obdoba ministerstva, vrcholný orgán státní správy na území poválečného Slovenska.

⁴³ NA ČR, ČSČK — Londýn, Organizační záležitosti — různé, karton 3, inv. č. 55, list V. J. Žuffy gen. Vicherkovi z 6. 4. 1944.

NÁČRT STRUKTUR A AKTIVIT EXILOVÉHO ČSČK

Exilové sídlo ČSP a ČSČK v Londýně se několikrát změnilo, přičemž bývalo zvykem zveřejňovat především adresu centrálního sídla organizace, avšak lokace různých expozitur a podsložek raději tajit. Prvním sídlem ústředí byla budova v Taviton Street 14,⁴⁴ od července 1940 se úřadovalo v levněji najímaných prostorách v Park Street 114. Kvůli bombardování tohoto sídla byly zatímtně využívány i adresy v Grosvenor Place 8 a Piccadilly 134 a mezi zářím a prosincem 1940 došlo k soustředění činnosti ČSČK do budovy v Audley Square 7.⁴⁵ Po jejím vybombardování v květnu 1941 se dlouhodobým sídlem stal dům na Porchester Terrace 35.⁴⁶ Ten byl bombardováním poničen v březnu 1945, a spolek se proto odstěhoval do Brown Street ve Fursecroftu, kde sídlilo ministerstvo hospodářské obnovy.⁴⁷

V čele spolku⁴⁸ stál stejně jako za první republiky několikačlenný Výkonný výbor (VV) volený Shromážděním delegátů, předsedu i úřadujícího předsedu nicméně jmenoval prezident a volené Shromáždění delegátů suplovala exilová ministerstva národní obrany a sociální péče. Vedle VV existoval ještě cca 30členný Hlavní stan dohlízející na činnost zahraničních poboček. I přes převzetí stanov a organizace z doby první republiky se tak v praxi jednalo o vládou kontrolovaný, dotovaný a řízený orgán. Jak vypadalo demokratické hlasování o obsazení funkcí v organizaci, je z výše uvedeného popisu jasné, i když je na druhé straně logické, že v mimořádných válečných poměrech bylo třeba jednat efektivně, zatímco případné spory mezi členy a funkcionáři by bývaly mohly dynamiku organizace tlumit a ochromovat.

44 Tamtéž, Organizační záležitosti, založení, dary, karton 1, inv. č. 46.

45 Tamtéž, Zápisy z let 1940–1942, karton 8, inv. č. 65, Činnost předsednictva a ÚV od ustavení do listopadu 1941.

46 Tamtéž, Zápisy o schůzích VV ČSČK z let 1940–1941, karton 6, inv. č. 61, zápis o schůzi z 26. 6. 1941.

47 Tamtéž, Schůze VV ČSČK, karton 7, inv. č. 62, zápis o schůzi z 31. 7. 1945.

48 Téma exilového ČSČK bylo pojednáno netoliko ve výše citované publikaci M. Jukla a J. Majrichové či v obsáhlé studii H. Velecké, nýbrž i v dalších knihách věnovaných dějinám této organizace (mimo jiné Josef ŠVEJNOHA, *Hana Benešová. Čestná předsedkyně Československého Červeného kříže*, Praha 2005; Zora MINTALOVÁ — Bohdan TELGÁRSKY, *Červený kříž na Slovensku v letech 1939–1947*, Martin 2005). Samostatnou diplomovou práci mu věnovala Tereza NOVÁKOVÁ, *Československý Červený kříž v zahraničí a péče o uprchlíky*, diplomová práce, Historický ústav FF MU, Brno 2011. Práce byla ovšem s vědomím školitele pojednána pouze na základě studia menší části dostupných archiválií v NA ČR (fond ČSČK-Londýn), které jsou deponovány celkem v 207 kartonech. Cenné materiály lze dále mimo jiné nalézt v Masarykově ústavu AV ČR ve fondu Hana Benešová, případně také ve fondu věnovaném Edvardu Benešovi. Z novější zahraniční literatury, zacílené však především na Mezinárodní či Britský ČK, uvedme například tituly: G. STEINACHER, *Humanitarians at War*; James CROSSLAND, *Britain and the International Committee of the Red Cross, 1939–1945*, London 2014. Z důvodu limitovaného prostoru nebylo možno v této studii některé další záležitosti spojené (nejenom) s exilovým ČSČK samostatně rozebrat či jim věnovat více místa. Samo téma dějin exilového Československého Červeného kříže by ostatně zasluhovalo zevrubnou knižní monografii, a netoliko stručné upomenutí.

Organizační členění spolku obnášelo několik odborů,⁴⁹ přičemž každý tvořily řádově jednotky až desítky osob. Odbory měly různé kompetence a vznikaly průběžně již od zrodu ČSP. Jak už jednou zaznělo, v jejich čele stály osoby tehdy i dnes veřejně šířeji neznámé, nešlo tedy o funkce titulární pro VIP postavy exilu, nýbrž se zdá, že do čela oborů byly voleny především manažersky vybavené osobnosti, mezi nimiž je i řada žen. Ze známějších jmen vynikne především vedoucí sociálního odboru Lída Drtinová (* 17. 9. 1902 — † 1. 10. 1986), choť národně socialistického politika Prokopa Drtiny.

Sociální odbor zpočátku řešil sociální pomoc pro potřebné vojáky i čs. emigranty ve Spojeném království. Později, když si danou věc přebraly do kompetence ministerstva sociální péče a národní obrany, zúžila se jeho podpora především na čs. občany v největší hmotné nouzi. Kromě toho vedl evidenci československých matek v britském exilu, poskytoval jim vybavy pro novorozence, příspěvky na kočárky i pobyt v porodnici. Odboru podřízené dobrovolné sestry docházely do rodin, plnily roli konzultační i výpomocnou — občas dokonce pomáhaly s hlídáním malých dětí. Odbor v praxi fungoval dále jako právně-sociální poradna a zprostředkovatelna práce (také pro ženy, které pomáhal ve spolupráci s dalšími organizacemi účinně zapojovat do válečné výroby).

K jeho dalším aktivitám náležela praktická pomoc čs. vojákům s trávením dovolené. Díky spolupráci s britskou armádou, dobrovolnickými britskými rodinami, krajany či křesťanskými církvemi zajistil odbor stovkám vojáků možnost prožít dovolenou u konkrétních anglických či skotských rodin. Umožňoval též jakousi družbu s čechoamerickými krajany, přičemž bylo zvykem pořizovat pro tento účel seznamy osob dle vyznání, ať již židovského, katolického, evangelického, či pro bezvěrce — tak, aby dotyčný nalezl vhodně ideově souznějící protějšek či rodinu,⁵⁰ přičemž se dalo předpokládat, že i z tohoto zdroje se voják může posléze dočkat různého hmotného přilepšení. Tato pomoc byla v interních materiálech pracovně označována jako tzv. kmotrovství.

Zatímco péče o čs. občany i vojáky na britské půdě se postupem času stala spíše doplňkovou, rozsáhlejší pomoc exilový ČSČK směřoval k čs. vojskům formujícím se na Předním východě (zde plnily významnou roli tamní odbočky této organizace, o nichž bude řeč ještě dále) a čs. občanům v SSSR, k nimž tato pomoc směřovala skrze zastoupení ČSČK v iránské metropoli Teheránu, ale také například z indického Batanagaru, kde sídlila pobočka firmy Baťa, jež část své produkce v podobě obuvi zasílala čs. vojákům v SSSR. Čs. občané na sovětské půdě se však stali oficiálními příjemci pomoci ČSČK až v roce 1941 po vypuknutí války s Německem, které vytvořilo podmínky pro spojení SSSR a západních velmocí. Kromě nejrůznější hmotné podpory, včetně dovozu lékařského a zdravotnického materiálu (ambulance nevyjímaje) pro rodící se československé jednotky, putovala přes Teherán také rozsáhlá potravinová pomoc (v roce 1942 mělo být v SSSR oficiálně 3 000 čs. vojáků a 500 civilistů). Protože však byla formující se čs. vojenská jednotka v průběhu války dostatečně zásobena i bez pomoci ČSČK, přeorientoval tento svoji pomoc časem především směrem k československým civilistům.⁵¹

49 V názvech složek ČSČK nepanovala jednotá, v různých zápisech je někdy týž orgán nazýván jako odbor, výbor či referát.

50 NA ČR, ČSČK-Londýn, karton 65, inv. č. 212, Dovolené vojáků — 1940.

51 H. VELECKÁ, *Československý Červený kříž*, s. 391–393.

ČSČK se zaměřoval taktéž na internované civilisty či válečné zajatce na jiných místech Evropy i světa, ať již to bylo například Portugalsko, Španělsko, Itálie, severní Afrika, čínská Šanghaj či africký Mauricius. Prostřednictvím Britského ČK zasílal na příslušné adresy balíčky s potravinovou, hygienickou, oděvní i jinou pomocí. Největší problém představoval kontakt s územím okupovaným Němci, ale i zde bylo dosaženo alespoň dílčích úspěchů.⁵² Dařilo se například posílat neadresné hromadné zásilky do Terezína prostřednictvím mezinárodních struktur Červeného kříže, přičemž tyto byly hrazeny společným přispěním exilového ČSČK, Světového židovského kongresu a Židovské agentury.⁵³

K dalším přirozeným činnostem exilových Červených křížů náležela péče o válečné zajatce a vedení přehledu o padlých či nezvěstných apod. Tyto aktivity však nemohl ČSČK vykonávat přímo, nejenom kvůli tomu, že byl uznáván mezinárodní Ligou ČK toliko de facto, nýbrž i proto, že nesměl ohrozit zajatce československého původu zvláště v německých zajateckých táborech. Ti, kteří se dostali do rukou Němců na půdě Francie před jejím pádem, byli vydáváni za francouzské vojáky, zatímco letci RAF padnuvší do zajetí se kryli identitou britských vojáků. Balíky s jídlem, šatstvem, holicími a hygienickými potřebami tak musely odcházet konspirovaně, nejčastěji skrze Britský Červený kříž. Z téhož důvodu bylo možné zasílat zajatcům knihy převážně v anglickém jazyce, neboť česká kniha je pochopitelně mohla dekonspirovat a napomoci k odhalení jejich pravé identity.⁵⁴

Exilový ČSČK byl nakonec nucen věnovat péči také propuštěným československým vojákům, k nimž se původně čs. armáda, vláda i další orgány odmítaly hlásit. Stovky vojáků byly propuštěny z armády v důsledku sporů s vedením a celkové demoralizace v červenci 1940, což znamenalo nutnost jejich internace. ČSČK se jich i jejich rodinných příslušníků ujal na výzvu čs. vládních úřadů až po opakovaných protestech britské strany. Většina z internovaných nakonec dala před internací přednost pomocné službě beze zbraně u britské armády a několik desítek propuštěnců se po čase vrátilo přímo do řad československého exilového vojska.⁵⁵

Další z odborů, *ošetřovatelský*, zajišťoval výcvik a odborná školení a kurzy ošetřovatelek, které se následně mohly uplatnit v řadách čs. armády u posádkových ošetřoven, ale též v britských zdravotnických zařízeních. Jejich praxe probíhala v různých londýnských nemocnicích a úspěšné vykonání kurzu bylo odměňováno příslušným britským certifikátem. S absolventkami kurzů se počítalo rovněž pro dobu, kdy bude probíhat osvobození republiky, i pro období poválečné, což umocňovaly obavy vlády i ČSČK z restriktivních zásahů okupačního nacistického režimu v protektorátě vůči českému školství, a s tím spojeného potenciálního nedostatku odborně školených ošetřovatelek v době následující po osvobození ČSR.

Obří nápor pro již vyškolené sestry přinesl především vojenský pád Francie a příchod mnoha československých občanů do Anglie, často prostých jakýchkoli pro-

52 Tamtéž, s. 394–403.

53 Gerhart M. RIEGNER, *Vztah Červeného kříže k Terezínu v závěrečné fázi války*, in: Terezínské studie a dokumenty, Praha 1996, s. 177–187.

54 H. VELECKÁ, *Československý Červený kříž*, s. 395–396.

55 Tamtéž, s. 393–394.

středků či neznalých anglického jazyka. Ošetřovatelky tehdy často docházely jak za konkrétními nemocnými, ať již do nemocnic či soukromých příbytků, tak improvizovaně působily i jako tlumočnice na britských úřadech, kam kvůli nezbytné administrativní agendě doprovázely československé uprchlíky. Odbor se dále věnoval tvorbě vzdělávacích brožur, vydal mimo jiné publikaci *Naše dítě* s konkrétními instrukcemi pro matky, jak pečovat o své potomky především v prvním roce jejich života.

Ošacovací odbor soustřeďoval sbírky šatstva (nejčastěji dováženého od krajanů) z USA pro potřebné čs. uprchlíky, vojáky, ale i děti ze sociálně slabých čs. rodin. V kompetenci měl též distribuci vánočních, velikonočních i jiných nadílkových balíčků pro vojáky. Zajímavostí vzhledem k dnešku je fakt, že k oblíbeným a ceněným dárkům pro příslušníky vojska patřily cigarety, tehdy dosud prosté obecné pověsti zdravotního škůdce a jednoho z původců rakoviny. Činnost odboru se částečně prolínala s odborem sociálním, jehož dobrovolnice se podílely na pletení prádla a šití šatstva využitelného pro československé občany a z jehož rámce se ostatně samostatný *Ošacovací odbor* vydělil.

Odbor pro přípravu první pomoci po válce soustřeďoval v závěru války především potravinové sbírky (konzervované ovoce, maso a jiné potraviny), které měly být v osvobozené vlasti přednostně poskytovány rodičkám, dětem či matkám s malými dětmi. Zásoby byly z bezpečnostních důvodů skladovány i na různých místech USA, nezřídka s pomocí krajské komunity. Kromě trvanlivých potravin byly budovány také zásoby textilií, léčiv a vitaminů, přičemž docházelo ke konzultacím s dalšími exilovými Červenými kříži, které si při společných setkáních a poradách vzájemně vyměňovaly nápady a zkušenosti z dané oblasti a společně řešily i poválečné plány.

Lékařsko-zdravotní odbor úzce spolupracoval se zdravotní službou exilové československé armády. Obstarával pro ni medicínské přístroje, vybavení ošetřoven či zásoby obvazového materiálu. S pomocí sbírek, také od amerických krajanů, získal mimo jiné několik pojízdných ambulancí. Jedna z nich například pravidelně objížděla v Británii základny, v nichž se nalézali čs. vojáci, a poskytovala zubní ošetření. Odbor dále napomohl ke zřízení tzv. československých oddělení nemocnic ve Stratfordu a Warwicku, což bylo výrazné plus pro zraněné Čechoslováky, kteří nedokázali s lékařským personálem dostatečně komunikovat v anglickém jazyce. S pomocí Britského Červeného kříže pak přispěl ke zřízení ozdravovny pro československé vojáky v Castle Mead u Windsoru (v roce 1943 přesunutá do větších prostor u Readingu), která však byla dle potřeby částečně využívána i pro členy britské armády. Odbor dále zaměřoval svoji pozornost na rodinné příslušníky vojáků, najmě letců, a taktéž na další čs. občany v exilu, pakliže jim zdravotní péče nebyla poskytnuta jiným zařízením, či ji nebyli schopni zafinancovat sami. V Londýně jim sloužila stálá ambulance (postaru nazývaná „ambulatoř“) s několika specializovanými odděleními (zubním, krčním, očním, kožním a dalšími, včetně venerologického). V praxi se zde přitom uplatňovalo pravidlo, že chudí příslušníci emigrace neplatili nic, kdežto ti, jejichž poměry byly lékaři seznány lepšími, zaplatili za ošetření režijní poplatek. Odbor měl dále na starost pomáhat doplňovat zásoby zdravotních potřeb čs. vojska a organizačně se připravoval na závěrečné fáze války, kdy mělo dojít k postupné obnově ČSČK na osvobozovaném území.

Dorostenský odbor (nebo též *Dorostenecký*) vedl evidenci všech československých dětí ve Spojeném království, včetně sirotek, k nimž byla směřována část jeho pomoci. Pořádal pro čs. děti a mládež zdravotní a hygienické kurzy, přednášky, a dokonce i letní tábory. Vydával dále dětský časopis *Poupě* o 1 000 výtiscích, který byl rozdáván zdarma a hrazen kombinovaným příspěvím čestné předsedkyně, exilového ministerstva vnitra a ČSČK. Odbor rovněž vytvářel sbírky českých a slovenských knih, jež následně půjčoval či rozdával dětem, aby prohloubil jejich vztah k rodnému jazyku, a tím zároveň bojoval proti riziku jejich odnárodnění. U exilového ministerstva školství inicioval českojazyčné vydání Karafiátových *Broučků* pro potřeby českých a slovenských krajanů,⁵⁶ jež vydalo nakladatelství George Allen and Unwin, a následně přispěl k vydání téže knihy i v anglickém jazyce pro širší veřejnost, opět u již řečené nakladatelské firmy.⁵⁷

Členové a dobrovolníci s odborem spojení se dále podíleli na improvizovaném vzdělávání části českých a slovenských dětí, než došlo ke zřízení československé internátní školy — nejdříve v říjnu 1940 v Camberley, následně přesunutě do Hinton Hall nedaleko Whitechurch, jež byla později rozdělena na školu střední (ta zůstala na již řečené adrese) a na školu základní, která nalezla sídlo v Maesfen Hall u Malpasu.⁵⁸ Každá sloužila v součtu řádově desítkám dětí. V souvislosti s nárůstem čs. zájemců o středoškolské studium došlo k přestěhování poslední zmíněné školy do Llanwrtyd Wells ve Walesu (v závěrečném roce války ji navštěvovalo zhruba 140 dětí).⁵⁹ Pro tyto školy pomáhal odbor kromě knih zajišťovat rozmanité sportovní náčiní. Radil dále těm československým rodičům, kteří umísťovali své potomky do anglických škol, a pokud to bylo možné, pomáhal jim v příslušné škole s vyjednáváním slev na školném.

Kulturní a společenský odbor pořádal společenské a umělecké akce (bazary, výstavy, přednášky, pietní připomínky apod.). Zajišťoval české a slovenské knihy nebo i gramodesky a rádia pro čs. vojáky, letce či raněné v nemocnicích (kteří v některých z nemocnic pochopitelně trpěli jazykovou bariérou — a též návštěva krajana jim přišla vhod). Pracovníci odboru natočili několik propagačních filmů věnovaných nejenom exilové československé armádě a Červenému kříži, ale také prezentujících Československo, prvního prezidenta ČSR T. G. Masaryka či Prahu. S odborem byly spojeny i dobročinné výstavy a koncerty, které se stávaly pro ČSČK dalším skromným zdrojem příjmů, podobně jako vydávání československých kalendářů a pohlednic s motivy z okupované vlasti (Praha, Slovensko aj.), které byly tištěny v tisícových nákladech

56 Jan KARAFIÁT, *Pro malé i velké děti*, London 1942.

57 TÝŽ, *Fireflies*, přel. Rose Evelyn, London 1942.

58 Čs. orgány bylo zřízeno dále několik škol opakovacích (doplňovacích) ve městech s vyšší koncentrací Čechoslováků — po běžné výuce v anglickojazyčné škole se zde sešla skupinka dětí pod vedením českého učitele a věnovala se češtině a vlastivědě. Exilová vláda místy iniciovala také vznik jeslí (pro děti do 3 let) či opatroven („mateřských škol“, pro děti od 3 let výše), například v případech opatroven bylo třeba k jejich zřízení vytvořit skupinku cca 10 dětí čs. původu.

59 K tématu viz Zora DAMOVÁ, *Československé školství ve Velké Británii (1940–1945)*, diplomová práce, Katedra PVH a archivního studia FF UK, Praha 2013.

a šířeny i v řadách britské veřejnosti. Odbor stál u vydání propagační brožury diplomata a spisovatele Bedřicha Bělohávka (* 22. 12. 1902 — † 5. 5. 1991) o Charlottě Masarykové⁶⁰ a inicioval prodej darované básnické sbírky Vojty Beneše, vytištěné v USA a nazvané *Talitha Kumi!*⁶¹ Ve výročních zprávách se mimo jiné uvádí, že exilový ČSČK byl mezi v Británii soustředěnými Červenými kříži z obsazených zemí jediný, který měl právě i takovouto organizační složku.

Tiskový odbor zajišťoval propagaci práce Čs. Červeného kříže v krajanském, exulantském, britském, kanadském či americkém tisku. Nejužší spolupráce probíhala s exilovým listem *Čechoslovák*. Odbor kooperoval s rozhlasem a vytvořil databanku propagačních fotografií vypovídajících o činnosti exilového ČSČK. Jeho činnost se občas prolínala či překrývala s kulturním a společenským odborem. Ty de facto propagovaly netoliko práci ČK, ale nepřímou i myšlenku obnovy svobodného Československa.

Finanční odbor měl za cíl soustředit ve svých rukách veškerou finanční a hospodářskou agendu a evidenci ČSČK, dále pak zajišťoval kontakt s krajanskými spolky a dalšími dárcovskými organizacemi. K jeho kompetencím však patřil taktéž nábor zcela nových členů a přispěvatelů pro celou organizaci a dohled nad placením členských příspěvků, jakož i správa státních subvencí od exilové vlády, které náležely k dalším zdrojům financování potřeb „Kříže“. V Británii mimo to centralizoval provádění objednávek v zájmu co nejnižších výdajů organizace. K jeho součástí náležely účtárna a hlavní sklad.

Na konci války pak vzniklo v Londýně další zvláštní oddělení (odbor) *pro pátrání po zajatcích, věznicích či pohřešovaných osobách*.⁶² Ve strukturách ČSČK v exilu přitom nechyběla ani několikačlenná *revizní komise*, která měla kontrolovat chod spolku, do držování jeho vnitřních ustanovení i správné hospodaření. Zdá se ovšem, že její úloha byla v době války spíše formální.⁶³

Pod hlavičkou ČSČK fungovaly navíc různé fondy — například Pomocný fond ČSČK, sbírka k 25. výročí ČSR,⁶⁴ Fond pro oběti gestapa,⁶⁵ který měl být využit až v době poválečné, podobně jako v závěru války shromažďované zásoby potravin a různého materiálu pro osvobozenou vlast. Humanitární funkci plnil také Štefáníkův fond pro letce (jindy zvaný Letecký fond M. R. Štefáníka),⁶⁶ určený netoliko čs. letcům, ale i jejich rodinám.

Na mezinárodní úrovni vznikl přispěním spojeneckých Červených křížů (Ligou v Ženevě uznávaných i neuznávaných) Výbor pro potírání epidemií v obsazených ze-

60 Bedřich BĚLOHLÁVEK, *Charlotte G. Masaryk and the Czechoslovak Nation*, London 1941.

61 Vojta BENEŠ, *Talitha Kumi!*, Detroit 1941.

62 *Zpráva Společnosti Československého Červeného kříže, 1940–1946*, Praha 1946, s. 44.

63 Informace o činnosti odborů jsou čerpány především z dochovaných výročních zpráv Československého Červeného kříže mapujících dobu let 1939–1943. Viz NA ČR, ČSČK — Londýn, výroční zprávy, karton 8, inv. č. 65. Podrobněji je činnost celé organizace i jejích složek rozebírána v celé řadě dalších dochovaných materiálů, nejen v rámci fondu ČSČK — Londýn, ale také v části fondu Hana Benešová deponovaném v Masarykově ústavu AV ČR.

64 Tamtéž, Pomocný fond ČSČK, karton 136, inv. č. 305.

65 Tamtéž, Fond pro oběti gestapa, karton 136, inv. č. 306.

66 Tamtéž, Štefáníkův fond pro letce, karton 140, inv. č. 307.

mích, který se zabýval možným řešením epidemických situací v době války i po ní, včetně preventivních plánů pro dobu po osvobození. V něm byl zastoupen i ČSČK.⁶⁷

Exilový Československý Červený kříž měl v Británii dočasně zřízeno několik málo poboček, v Leamington Spa, East Tilbury a v Yeovilu. Jejich další plánované zřizování v Británii a Severním Irsku však nebylo sympatické britské straně, jak naznačují dochované dokumenty, a ČSČK to trpně respektoval.⁶⁸ Je zajímavé, že pobočka v East Tilbury byla spojena s firmou Baťa a jejím pracovníky, přičemž, jak ukazují prameny, různé zahraniční expozitury téže firmy patřily k velmi aktivním přispěvatelům „křížového“ snažení v exilu.⁶⁹ Neposkytovaly přitom jen příspěvky finanční povahy, nýbrž také hmotné dary v podobě vyrobené obuvi. Tato skutečnost však nebyla majiteli firmy Baťa, Janu Antonínu Baťovi (* 7. 3. 1898 — † 23. 8. 1965), v poválečné době nic platná. V roce 1947 byl v nepřítomnosti odsouzen coby zrádce národa a kolaborant, zbytek života dožil v exilu a k jeho oficiální rehabilitaci došlo až dvačtyřicet let po jeho smrti, v roce 2007.⁷⁰

Součástí exilového ČSČK však byla řada zahraničních poboček (delegatur), a to i v koloniích britského impéria, zvláště na Blízkém (Předním) východě, kde bojovaly naše jednotky, a dále ve spojeneckých či spřátelených státech (mimo jiné v Mexiku, Ekvádoru, Peru a Chile). Další možnosti působení skýtaly tzv. pomocné organizace, které byly de facto organizačně nezávislé, případně měly za sebou svou delší spolkovou historii (v podobě krajanských spolků) a působily tam, kde nebylo možno z politických důvodů založit oficiální pobočku exilového ČK, či k tomu nebyl v místě dostatek činovníků (jako příklady uvedme krajanský spolek Beseda Slovan v Ženevě či Československý kroužek v Súdánu, který tvořily pouhé dvě československé rodiny). V některých zemích byl přítomen alespoň delegát ČSČK, když ne lokální spolek. Zdá se, že v dané věci bylo postupováno velmi prakticky a pragmaticky, dle místních politických a diplomatických podmínek i podle počtu v zemi žijících exulantů a krajanů.⁷¹

K nejaktivnějším zahraničním pobočkám patřila především ta zřízená na území Palestiny. Vznikla dokonce dříve než londýnský ČSČK (10. 6. 1940) a zpočátku působila pod názvem Československý Červený kříž v Palestině. Její činnost byla podobně mnohovrstevná jako v případě v Británii působícího ústředí celého spolku. Zřizovala další místní odbočky na palestinském území (Tel Aviv, Haifa, Nathania), zajišťovala

67 NA ČR, ČSČK — Londýn, výroční zprávy, karton 8, inv. č. 65.

68 T. NOVÁKOVÁ, *Československý Červený kříž*, s. 23.

69 NA ČR, ČSČK — Londýn, výroční zprávy, karton 8, inv. č. 65. Dále viz například Otakar ODLOŽILÍK, *Cestou práce. O životě a díle Fr. Mušky, 21. listopadu 1892 — 27. července 1942*, New York 1942. Pamětní spis věnovaný vysokému představiteli firmy Baťa v USA a Kanadě F. Muškovi vypovídá také o spolupráci dané firmy s čs. exilem, autorem doslovu díla je prezidentův bratr Vojta Beneš. K hmotné pomoci káhirske pobočky firmy Baťa ve prospěch ČSČK viz pro změnu A AV ČR, fond Hana Benešová, Protokoly ústředního správního výboru a předsednictva (ČSČK), 1940–1941, inv. č. 981, karton 11.

70 Magdalena ČOUPOVÁ, *Jan Antonín Baťa*, in: Internetová encyklopedie dějin Brna, Muzeum města Brna, dostupné z: https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=2622 [náhled 14. 5. 2019].

71 NA ČR, ČSČK — Londýn, výroční zprávy, karton 8, inv. č. 65.

různorodou pomoc pro rodinné příslušníky československých vojáků působících na Předním východě, včetně finančních příspěvků, pořádala ošetrovatelské kurzy, evidovala raněné vojíny, zajišťovala pro ně knihy, další dárky i návštěvy krajanů. Napomohla dále ke zřízení vojenské ozdravovny a čs. polní nemocnice, obstarávala vánoční nadílky pro vojáky, jejichž součástí bývala též obuv či deskové a karetní hry, vedla lékařskou poradnu, stála u zrodu několika půjčoven českých a slovenských knih a organizovala nejrozličnější propagační akce, výstavy či koncerty.⁷²

Nejvýznamnější dárcovskou a finanční roli, jak už bylo řečeno, pro změnu zastávaly spolupracující spolky ČSČK, za nimiž stáli američtí krajané. Jejich dary směřovaly jak do Londýna, tak později i do staré vlasti též v období poválečném.

* * *

Postupná obnova lokálních, zemských i celostátních struktur Československého Červeného kříže na osvobozeném území, v jehož čele formálně setrvali Alice Masaryková s generálem Vicherkem, vedla nakonec k transformaci londýnského centra ČSČK v pouhou delegaturu (21. 6. 1945). Ta měla v péči jak potřebné čs. občany dosud pobývajících v Británii, tak příjem pomoci ze zámoří. Rozkazem gen. Vicherka měla být k 30. 4. 1946 její činnost oficiálně ukončena a zaměstnanci propuštěni, nicméně některé dochované archivní dokumenty z delegatury nesou ještě červnová data.⁷³

Po svém návratu z USA do ČSR na podzim 1945 se Alice Masaryková coby formální hlava ČSČK občas objevovala při různých veřejných akcích dané organizace, její úloha předsedkyně jí však byla osobně trapná. Nakonec byla ráda, když byl 15. 6. 1947 na prvním poválečném Shromáždění delegátů zvolen řádným předsedou spolku generál Vicherek.⁷⁴

Také on se nicméně po osvobození zčásti proměnil jen v předsedu titulárního, neboť 29. 5. 1945 byl jmenován velitelem československého letectva, a stal se tak nadřazeným svého rivala Karla Janouška. Vicherek zůstal i v poúnorové době loajální vůči novému, tzv. lidově demokratickému režimu a přičítá se mu odpovědnost za účtování s jeho odpůrci, včetně Janouška, vyhozeného z armády a později odsouzeného v politickém procesu za velezradu.

Vicherkova úloha v Janouškově kauze je sice sporná, ale je přinejmenším jisté, že Vicherek osobně varoval před údajně rozkladným vlivem západních letců v čs. armádě, a není známo, že by se svého vyhozeného rivala nějak zastával. Brzy se ale i on sám stal obětí personálních čistek. Během roku 1950 byl donucen odstoupit ze svých armádních funkcí i z předsednictví komunisty ovládnutého ČSČK. V roce 1951 byl z armády propuštěn úplně. Poté následovalo jeho další osobní ponížení: stěhování ze služebního bytu, pokrácení penze o dvě třetiny, výtky, že za Velké války bojoval

⁷² T. NOVÁKOVÁ, *Československý Červený kříž*, s. 49–52.

⁷³ Tamtéž, *Delegatura ve Velké Británii* — zřízení, karton 201, inv. č. 419, korespondence.

⁷⁴ *Druhé zasedání shromáždění delegátů*, Československý Červený kříž 2, 1947, č. 5, s. 173. Koncem roku 1948 odešla Alice Masaryková znovu do exilu. Roky 1950–1966 prožila v USA, kde zesnula dne 29. 11. 1966 v chicagském domově pro seniory ve věku nedožitých 88 let (narozena byla 3. 5. 1879 ve Vídni).

jako legionář proti bolševikům, i nutnost hledání přivýdělků, aby uživil sebe a svoji rodinu. Když 15. ledna 1956 ve svých čtyřiašedesáti letech zemřel, byl mu dokonce odepřen pohřební obřad s vojenskými poctami, které v případě muže jeho postavení měly být samozřejmostí.⁷⁵ Další dějiny jím dříve vedeného Československého Červeného kříže za doby vlády jedné strany by se pak mohly stát předmětem ne jedné, nýbrž více obsáhlých studií.⁷⁶

RÉSUMÉ:

The objective of the study is to provide concise, essential information relating to the operations of the Czechoslovak Red Cross Abroad with its headquarters in Great Britain. The first part presents its organisational precursors and focuses on the personality profile of Dr. A. G. Masaryková and the reasons that this woman led the pre-war Czechoslovak Red Cross for nearly twenty years and why, for symbolic reasons and practically against her will, she was appointed by President Beneš as the titular chairwoman of the same organisation in exile. The text briefly and clearly describes the operation and structure of the Czechoslovak Red Cross in exile, its key representatives, and even the conflict and combative relationship between leading Czechoslovak Air Force officials Karel Janoušek and Alois Vicherek, which ends with Vicherek's transition to head of the Czechoslovak Red Cross, where he remained until 1950, when he became a victim of political purges despite loyalty to the new regime and persecution of Czechoslovak aviators who had fought on British soil in years past.

PhDr. Radovan Lovčí je interním doktorandem Ústavu českých dějin FF UK, zaměřuje se na moderní a soudobé dějiny. Zpracovává dizertační práci zabývající se politikem, učitelem a literátem Vojtou Benešem (1878–1951). Věnuje se také masarykologické tematice a dějinám tuzemského Červeného kříže (radovan.lovci@seznam.cz).

⁷⁵ Z. M. DUDA, *Sborový generál*, s. 402–416.

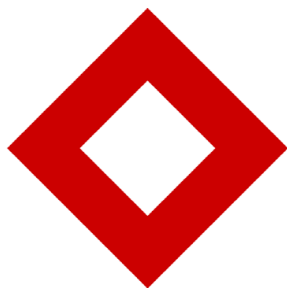
⁷⁶ Ediční poznámka: data narození a úmrtí jsou v tomto textu připojena u méně známých jmen; u osobností známějších byla data po dohodě s autorem vypuštěna.

OBR. 1. Henri Dunant, zakladatel Červeného kříže. Nedatované foto cca z poloviny 19. století (© Wikimedia Commons).

OBR. 2. Logo Mezinárodního hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce (archiv Českého červeného kříže).

OBR. 3. Červený krystal
(© Wikimedia Commons).

OBR. 4. Znak prvorepublikového
Československého Červeného kříže
(archiv Českého červeného kříže).

OBR. 5. PhDr. Alice Masaryková,
zakladatelka a první předsedkyně
Československého Červeného kříže,
foto cca z dvacátých let 20. století
(archiv R. Lovčího).

OBR. 6. Praha v září 1938: obyvatelstvo ČSR očekává válku a pracovníci ČK zajišťují dárce krve (archiv Českého červeného kříže).

OBR. 7. Gen. MUDr. Vladimír Haering, předseda Červeného kříže v Čechách a na Moravě, foto cca z třicátých let 20. století (archiv Českého červeného kříže).

OBR. 8. Gen. Jaroslav Čihák-Znamenáček, první úřadující předseda Československého Červeného kříže v exilu v letech 1940–1943 (archiv Českého červeného kříže).

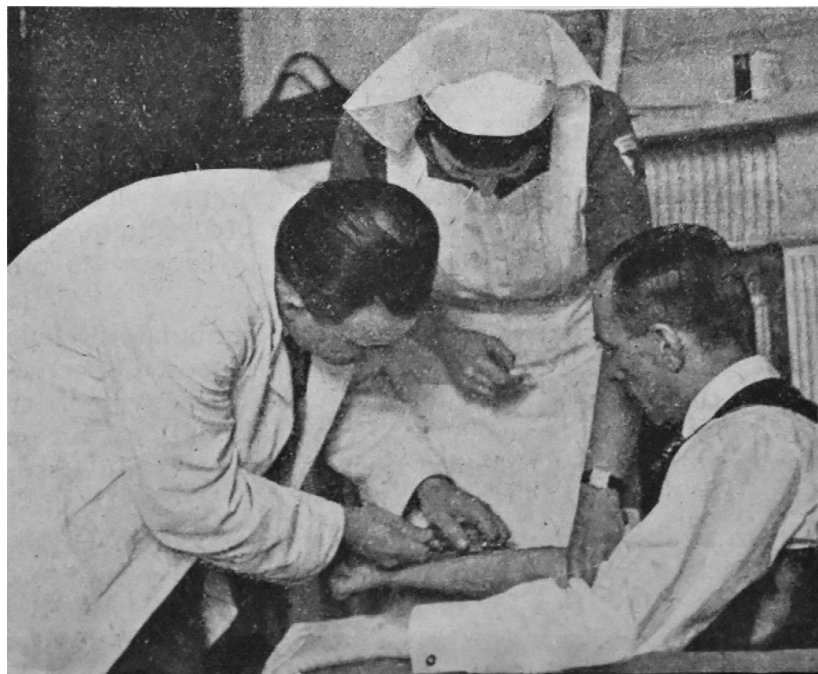
OBR. 9. Gen. Alois Vicherek v letecké uniformě, foto z doby prvorepublikové, 1928 (© Wikimedia Commons).

OBR. 10. Karel Janoušek s bratrem Alice Masarykové a exilovým ministrem zahraničí Janem Masarykem, nedatované foto z doby druhé světové války (© Wikimedia Commons).

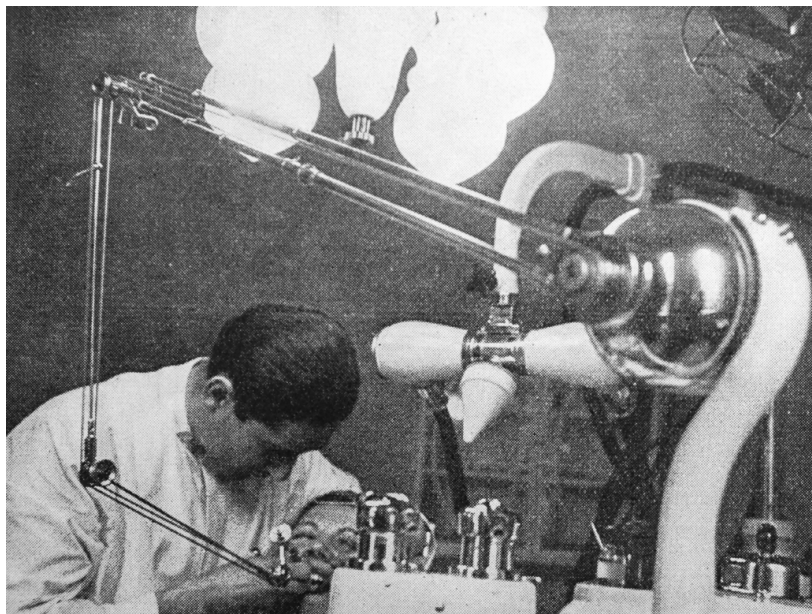
OBR. 11. Obálka zvláštního čísla časopisu Čechoslovák věnovaná Československému Červenému kříži (archiv Českého červeného kříže).

OBR. 12. Ošetření civilisty v ordinacích exilového Československého Červeného kříže (archiv Českého červeného kříže).

OBR. 13. Ošetření československého vojáka lékaři a zdravotníky Československého Červeného kříže v exilu (archiv Českého červeného kříže).

OBR. 14. Ošetření v zubním ambulátoriu exilového Československého Červeného kříže v Británii (archiv Českého červeného kříže).

OBR. 15. Pojízdňá ambulance od československých krajanů v USA před odjezdem z New Yorku v roce 1941 (archiv Českého červeného kříže).

OBR. 16. Členky Pomocného výboru Československého Červeného kříže při československém velvyslanectví v Rio de Janeiru, nedatovaný snímek (Národní archiv, fond ČsČK-L-foto, inv. č. 127/2).